

PUMNALELE DIN CULTURA CUCUTENI

Metalurgia cuprului în sud-estul Europei o cunoscut o perioadă ascendentă începând din eneolitic, apogeul fiind atins în eneoliticul dezvoltat în cadrul culturilor Vinča-Pločnik, Kodjaderemen-Gumelnița-Karanovo IV, Krivodol-Salcuța-Bubanj-Hum Ia, Petrești, Tiszapolgár, grupul cultural Decea Mureșului, Bodrogkeresztúr, Cucuteni-Tripolje, Cernavoda I¹.

În eneolitic se constată o diversificare tipologică a pieselor de cupru: unelte, arme și podoabe. Grupele tipologice ale pieselor de aramă sunt mai numeroase decât cele ale obiectelor confecționate din alte materiale, fapt explicabil prin calitățile fizice ale metalului folosit în elaborarea diferitelor obiecte².

Problema armelor este una foarte importantă pentru că acestea ridică foarte multe semne de întrebare. Pe acest fond se impune o analiză de detaliu.

Tehnologii de prelucrare

Analizele spectrale efectuate pentru câteva pumnale din țara noastră documentează folosirea cuprului nativ cu unele impurități în metalul solid: Ag, Ni (Viișoara); Sn, Ni (Bodești); Sb, Ag, Bi (Contești). De asemenea, se remarcă utilizarea aliajului de cupru-arsen (faza intermediară specifică aliajului Cu-As, sau bronzul arsenical) în cantități care presupun procesul de elaborare neintenționat de amestec (sub 1% arsen): 0,17% As și elemente însoțitoare: Pb, Sb, Ag, Ni, Bi, Fe (Glina) și intenționat (peste 1% arsen) 1,14% As și Fe (Cucuteni); 1,35% As și Sn, Pb, Ag, Ni, Fe (Ariușd); 1,4% As și Ag, Ni, Bi (Sărata Monteoru); 2,7% As și Pb, Sb, Ag, Ni, Bi, Fe (Târgu Ocna); 6% As și Ag, Ni, Fe (Băile Herculane). Cunoașterea și folosirea unor zăcămintele de cupru cu arsen este evidentă în cazul metalului utilizat pentru elaborarea acestor piese³.

Unele pumnale au orificii pentru nit la capătul destinat fixării la mâner. Pumnalul de la Cucuteni, de tip Cucuteni, a fost confecționat prin turnare, exemplarul conservând asperități pe suprafața din partea proximală, executându-se ulterior patru găuri pentru nituri⁴.

Observații de suprafață (cercetarea la stereomicroscop) au fost efectuate pentru pumnalul de la Hănești, inclus în tipul Cucuteni. S-a remarcat faptul că cele trei găuri pentru nituri la mâner au fost făcute cu un instrument cu secțiunea rectangulară, lucru vizibil la un orificiu care păstrează o formă aproximativ romboidală, celelalte găuri fiind ovale, realizate prin răsucirea uneltei de lucru. Orificiul din dreapta lamei a fost făcut dinspre o latură a pumnalului, marginile fiind finisate prin baterea proeminențelor rezultate, celelalte două găuri obținându-se din sens opus. Pe lama pumnalului se conservă mici adâncituri, mărunte și dese, care provin de la forjarea probabil la cald (câteva fisuri de pe lamă sugerează deformarea plastică a metalului) a unei bare de metal dinspre zona centrală, unde se păstrează medianele transversale, spre marginile prelucrate cu tăiș ascuțit.

¹ Ion Mares, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*. Suceava, 2002, p. 65-87

² *Ibidem*, p. 93

³ *Ibidem*, p. 81.

⁴ *Ibidem*

Au fost identificate, de asemenea, și câteva incizii fine care ar putea indica, la o analiză traseologică, eventuala folosire a exemplarului⁵.

Tipologia pumnalelor

Pumnalele din eneoliticul României au evoluat de la tipurile simple (fără găuri pentru nituri la mâner) la exemplare cu sau fără nituri, din eneolitic și epoca bronzului.

Pe baza caracteristicilor morfo-tehnice, pumnalele aparținând acestei perioade pot fi repartizate în următoarele tipuri:

Tipul Ariușd

Ceea ce caracterizează aceste pumnale este forma aproximativ elipsoidală (frunză de salcie); sunt simple, fără găuri pentru nituri la mâner, fără nervură mediană longitudinală (Ariușd; Conțești; Meteș) sau cu nervură incipientă numai pe o latură (Viișoara). Tipul de pumnale Ariușd apare în cultura Cucuteni, fiind probabil o creație locală, și a evoluat, așa cum arată piesa de la Viișoara, spre tipurile Bodești și Cucuteni⁶.

Tipul Bodești (*Frumușica*)

Pumnalele acestui tip sunt de formă romboidală și au două găuri pentru nituri la mâner (Bodești; Târgu Ocna), sau trei (Crăciunești), au nervură mediană pe ambele laturi (Bodești) sau nu (Crăciunești; Târgu Ocna), mânerul este triunghiular (Bodești) sau probabil trapezoidal (Târgu Ocna). Pumnalele de tip Bodești se află în special în aria culturii Cucuteni-Tripoli, fiind probabil o producție locală și reprezintă forme intermediare, în cadrul evoluției acestor arme, între tipul Ariușd și tipul Cucuteni⁷.

Tipul Cucuteni

Au fost incluse în această grupă tipologică lamele de pumnal de formă romboidală, cu mânerul trapezoidal, cu laturile ușor concave (Cucuteni; Hănești) și exemplarele cu lama de formă triunghiulară (Băile Herculane; Șincai) prevăzută cu două găuri pentru nituri (Sărata Monteoru), cu trei (Băile Herculane, Hănești, Șincai) sau cu patru (Cucuteni). Lama acestor pumnale are vârful și tăișurile ascuțite, secțiunea transversală romboidală și nervură mediană pe ambele laturi⁸.

Tipul Merești

Caracteristic pentru pumnalele de acest tip este forma triunghiulară a lamei. Mânerul de formă trapezoidală sau triunghiulară, nu prezintă găuri pentru nituri, secțiunea transversală arată o formă plată sau dublu lenticulară prelungită, fără nervură mediană, vârful este rotunjit. Din România sunt cunoscute trei exemplare: Băile Herculane și Merești. Pumnalele de tip Merești prezintă similitudini cu exemplarul de la Pecica⁹.

Tipul Pecica

Pumnalul de la Pecica de acest tip are lama triunghiulară fără nervură mediană, mânerul îngust, prelung, de formă aproximativ trapezoidală, capătul arcuit, fără găuri

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*, p. 122

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Ibidem*

pentru nituri. secțiunea dublu lenticulară prelung. Exemplarul este asemănător pumnalelor de tip Sofiivka din Ucraina¹⁰.

Tipul Herculane

Piesa de acest tip de la Băile Herculane este caracterizată de lama de formă dreptunghiulară, secțiunea transversală plan convexă, fără nervură mediană, „limbă” de prindere la mâner îngustă, cu secțiunea rectangulară, vârful rupt. Alte exemplare de acest tip din țara noastră nu ne sunt cunoscute¹¹.

Tipul Căzânești

Pumnalele de acest tip au lama triunghiulară, vârful rotunjit sau ascuțit, capătul părții de prindere la mâner rotunjit și lățit, două găuri pentru nituri (Bocșa Montană) sau patru (Căzânești), nervură mediană pe ambele laturi, secțiunea transversală prelung romboidală¹².

Tipul Pișcolt

Un singur exemplar de acest tip de la Pișcolt a suferit modificări ulterior descoperirii lui (adăugarea unui mâner de prindere, în alt scop) și se apropie ca formă de pumnalele tipului Căzânești¹³.

Corpus-ul descoperirilor de pumnale aparținând culturii Cucuteni

1. Pumnal (fig. 1), tipul Ariușd, descoperit în așezare (Ariușd, jud. Covasna), în stratul II, humus inferior¹⁴, deasupra stratului terramare superior, în locuința IA, VII 21, la 0,45m adâncime, nivelul Ariușd II, faza Cucuteni A (posibil fazele A-B,B).

Dimensiuni: lungime = 19cm; lățime maximă = 3,8cm; grosime = 0,3cm; are o formă elipsoidală (frunza de salcie). Se află la Muzeul din Cluj.

2. Pumnal (fig. 2), tipul Bodești, descoperit în așezare (Bodești, jud. Neamț), la 0,20m adâncime. Piesa pare să aparțină nivelului Cucuteni B. În așezare au fost găsite la o adâncime de 0,20-0,30m, în stratul vegetal, materiale ceramice amestecate din cultura Cucuteni B și din cultura Monteoru din epoca bronzului.

Dimensiuni: lungime = 10,7cm; lățime = 2,5cm; grosime = 0,2cm; are formă romboidală, două găuri pentru nit la mâner, nervura mediană, secțiunea transversală rombică. Se află la Muzeul din Piatra Neamț.

3. Pumnal (fig. 3), tipul Cucuteni, descoperit în timpul pregătirilor pentru efectuarea săpăturilor arheologice (toamna anului 1909), în afara așezării de pe “Cetațuia” (Cucuteni, jud. Iași). Pumnalul poate fi relaționat cu nivelul din faza Cucuteni B2¹⁵.

Dimensiuni: lungime = 19,2cm; lățime = 6cm.

4. Pumnal (fig. 4) de cupru, tipul Cucuteni, descoperit întâmplător în anul 1966, cu ocazia unor lucrări în punctul “Pe Grajduri” (Hănești, jud. Botoșani), într-o groapă de unde s-a recoltat material arheologic din cultura Cucuteni B2. În acest punct este semnalată o așezare din etapa menționată¹⁶.

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Ferenc László, *Ásatársok az erosi ostelepen (1907-1912). Fouilles à station primitive de Erosd (1907-1912)*, Cluj, 1914, în *DoljCluj*, V, p. 392-393

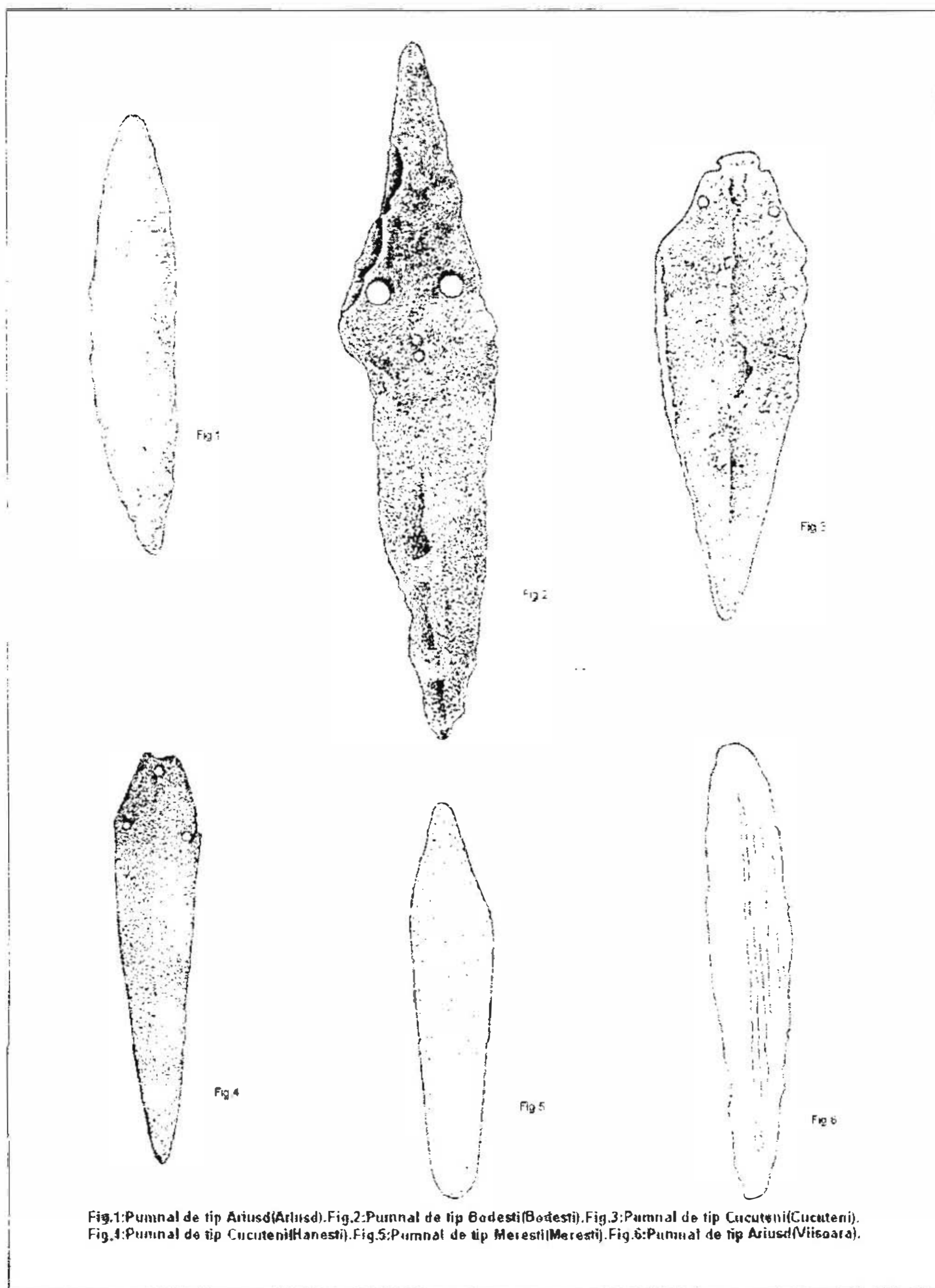
¹⁵ Mircea Petrescu-Dîmbovița, București, 1966, p. 11, 20

¹⁶ Aristotel Crășmaru, *Contribuții la cunoașterea neoliticului din împrejurimile Săvenilor*, în *SCIV*, 21, 1970, 2, p. 267-284

Dimensiuni: lungime = 18.6cm; lățime maximă = 3.9cm; grosime = 0,3cm; greutate = 0,077kg; are trei găuri pentru nit, lama triunghiulară cu nervură pe mijloc, mânerul trapezoidal, patină verde. Se află la Muzeul din Botoșani.

5. Pumnal (fig. 5) de cupru, tipul Merești, descoperit într-o săpătură de control în peștera Almaș (Merești, jud.Harghita). Împreună cu acest pumnal se găsesc și materiale din cultura Ariușd-Cucuteni și Coțofeni¹⁷.

Dimensiuni: lungime = 15cm. Se află la Muzeul din Brașov.

¹⁷ Petre Roman. *Strukturänderungen des Endäneolithikums im Donau-Karpaten-Raum*. în *Dacia*, NS, XV, 1971, p. 31-169

6. Pumnal (fig. 6), tipul Ariuşd, descoperit în aşezare, în groapa 8, faza Cucuteni B (Viişoara, jud Bacău)

Dimensiuni: lungime = 10,4cm; lăţime = 1,8cm¹⁸. Are formă elipsoidală şi este prevăzut cu o nervură mediană pe o latură. Se află la Muzeul din Oneşti.

Concluzii

În urma analizei modului de prelucrare, tipologiei, cronologiei şi răspândirii pumnalelor din cupru prezentate mai sus, se poate constata diversitatea categoriilor morfo-tehnice semnalate.

Una dintre problemele cu adevărat importanta de înţeles, se referă la semnificaţia acestei categorii de piese: au fost pumnalele folosite ca arme propriu-zise sau au reprezentat doar o „emblemă”? Dacă luăm în consideraţie faptul că numărul lor este relativ mic se poate concluziona că pumnalele au fost folosite doar ca „emblemă”. În acest caz utilizarea acestei categorii de piese ca simbol nu este deloc întâmplătoare. Foarte probabil în condiţiile existenţei unei anumite structuri sociale ierarhizate, pumnalul avea o valoare deosebită, la fel ca şi cel ce o posedă sau folosea.

Datele cronologice repartizează timpul de apariţie şi evoluţie al acestei grupe tipologice. Astfel se creează o imagine aproape completă asupra datării pumnalelor din cupru pentru neo-eneoliticul din România. Aceste piese din eneolitic au continuat să apară, confecţionate apoi şi din alte metale şi în perioadele istorice următoare.

Răspândirea pieselor din cupru din neo-eneoliticul României arată grupări semnificative de unelte şi arme în special în zonele geografice în care se aflau zăcăminte de cupru. Totodată se poate constata că producţia pieselor de cupru, cantitativ şi ca diversitate tipologică, parcurge o curbă ascendentă din eneoliticul timpuriu, este maximă în perioada eneoliticului dezvoltat şi descendentă în eneoliticul final¹⁹.

COSMIN-DAN PÎRVULESCU

Universitatea „Valahia”

Târgoviste

DAGGERS FROM CUCUTENI CULTURE

SUMMARY

The copper metallurgy has been developed during the civilizations of Gumelniţa, Sălcuţa, Petreşti, Tiszapolgár, and the cultural group of Decea Mureşului, Bodrogkeresztúr, Cucuteni and Cernavoda.

The important resources of copper deposits of Romania constitute the basis of the development of this metal metallurgy in the aeneolithic.

In the Romanian neo-aeneolithic there are a typological variety of copper objects that are grouped in the following morph functional categories: tools, weapons and ornaments.

In the category of daggers the following typological under-types are included: Ariuşd (4 samples), Bodeşti-Frumuşica (4 samples), Cucuteni (6 samples), Mereşti (3 samples), Pecica (1 sample), Herculane (1 sample) and Căzâneşti (2 samples).

¹⁸ Anton Niţu, C-tin Buzdugan, *Aşezarea cucuteniană de la Viişoara*, în *Carpatica*, IV, 1971, p. 95-112

¹⁹ Ion Mares, *op. cit.*, p. 141

One of the problems brought up refers to the signification of this category of pieces. This topic raises the following problem: Was the dagger used like a weapon or it was used like an emblem? If we consider the small number of this piece, we can conclude by claiming that the dagger was used like an emblem. In this case the utilization of this category of pieces like a symbol is not casual. Considering that the community back then was characterized by a social structure, the dagger had an extraordinary value, and the community like a leader recognized the person that owned it or used it.

During the final eneolithic it can be noticed a decline of the copper metallurgy. Some typological series of copper disappear, others continue to appear.